

By, marsk og geest 3

Årsberetning 1990

Den antikvariske Samling i Ribe

By, marsk og geest 3

Ole Degn: Porsborg hin røde... – Ejendommen Porsborg i Ribe, dens ejere og beboere og baggrund i de sociale forhold 1590–1990.....	3
Stig Jensen: Metallfund fra vikingetidsgårdene ved Gl. Hviding og Vilslev.....	27
Mogens Juhl: Ribe Katedralskoles gamle sportsplads.....	41
Eise Kolstrup: Mikroskopiske levn fra Ansgars Ribe. 800- og 900-tallets plantevækst belyst ved pollen-analyser.....	44
English summaries.....	52
Årets tal 1990.....	53
Publikationer.....	54

"Odin fra Ribe" – 4,2 cm høj mandsmaske af støbt bly. Odins hoved med det flotte, svungne overskæg flankeres af de to ravne Hugin og Munin, som tilhvisker Odin vise råd om verdens gang. Sandsynligvis lavet i Ribe i 700-årene, men fundet for få år siden i en kasse med bøjede søm. Kan ses i udstillingen *Ribes Vikinger* i Hans Tausens Hus, som åbnede sommeren 1989. Tegning: Lars Hammer.

Årsberetning 1990

Den antikvariske Samling i Ribe

Metalfund fra vikingetidsgårdene ved Gl. Hviding og Vilslev

Af Stig Jensen

Indledning

Den antikvariske Samling har siden 1982 hvert år overfløjet Ribeegnen med henblik på at finde og registrere fortidens bebyggelsesspor fra luften. På den måde er påvist en række nye bopladser fra jernalder, vikingetid og middelalder, ligesom der er foretaget fotooptagelser af velkendte lokaliteter. På to af de nye pladser, Gl.Hviding og Vilslev henholdsvis sydvest og nordvest for Ribe, er der foretaget arkæologiske undersøgelser (fig. 1). I det følgende skal vi se nærmere på nogle af metalfundene fra disse to bebyggelser (1).

Gårde og handelsplads ved Gl.Hviding

I 1985 påvistes et Trelleborghus i en kornmark vest for Hviding kirke (fig. 2), og i perioden 1986 til 1988 foretog Samlingen hvert år en større udgravning på stedet. I alt er undersøgt ca. 20.000 m² (2).

Allerede ved udgravningens start blev det besluttet at ændre udgravningsmetoden i forhold til den gængse ved sådanne fladeudgravninger. Først blev området grundigt gennemsøgt ved hjælp af en metaldetektor, hvorved der fremkom en del metaloldsager. I stedet for herefter at lade maskinen fjerne hele pløjelaget på én

Fig. 1. Ribeeområdet med Gl. Hviding og Vilslev markeret. Tegning: Børge H. Nielsen.

Fig. 2. Flyfoto af Trelleborghuset ved Gl. Hviding. Foto: Stig Jensen.

gang, blev dette bortgravet i ca. 10 cm tykke lag i tre omgange. Efter hver afgravning blev området på ny gennemsøgt med metaldetektor. Besværlighederne ved denne fremgangsmåde viste sig at være umagen værd, idet disse yderligere afsøgninger af udgravningsfladen gav mange flere sikkert placerede metalfund.

De fleste detektorfund blev gjort spredt over hele undersøgelsesområdet, men i enkelte tilfælde forekom koncentrationer. I pløjelaget henover og på begge sider af ovennævnte Trelleborghus blev fundet en sådan koncentration af blygenstande (fig. 6). Disse er tolket som efterladenskaber fra en blystøbers værksted, der må have været placeret i Trelleborghuset mellem stalden og opholdsrummet (3). Ved senere tiders markarbejde er værkstedsgulvet pløjet op, og genstandene herfra ført med ploven. De er ikke transporteret ret langt og optræder derfor som en koncentration af oldsager og ikke som tilfældigt spredte genstande.

En mindre del af bronzegenstandene fra Gl.Hviding stammer fra *jernalderen* (fig. 3). For ældre romersk jernalders vedkommende drejer det sig om et brudstykke af en fibula fra 2. århundrede (fig. 3: x562). Fra samme periode er udgravet rester af fire langhuse, et kulturlag, bopladsguber og syv urnegrave. I forbindelse med disse anlæg fremkom et stort keramikmateriale, og det kan derfor undre, at kun en enkelt metalgenstand kan henføres til denne periode. Det kan bedst forklares ved, at cirkulationen – og dermed tabet – af sådanne genstande har været begrænset.

Ældre germansk jernalder er langt bedre repræsenteret blandt detektorfundene på trods af, at der ikke er påvist anlæg, som med sikkerhed kan henføres til dette

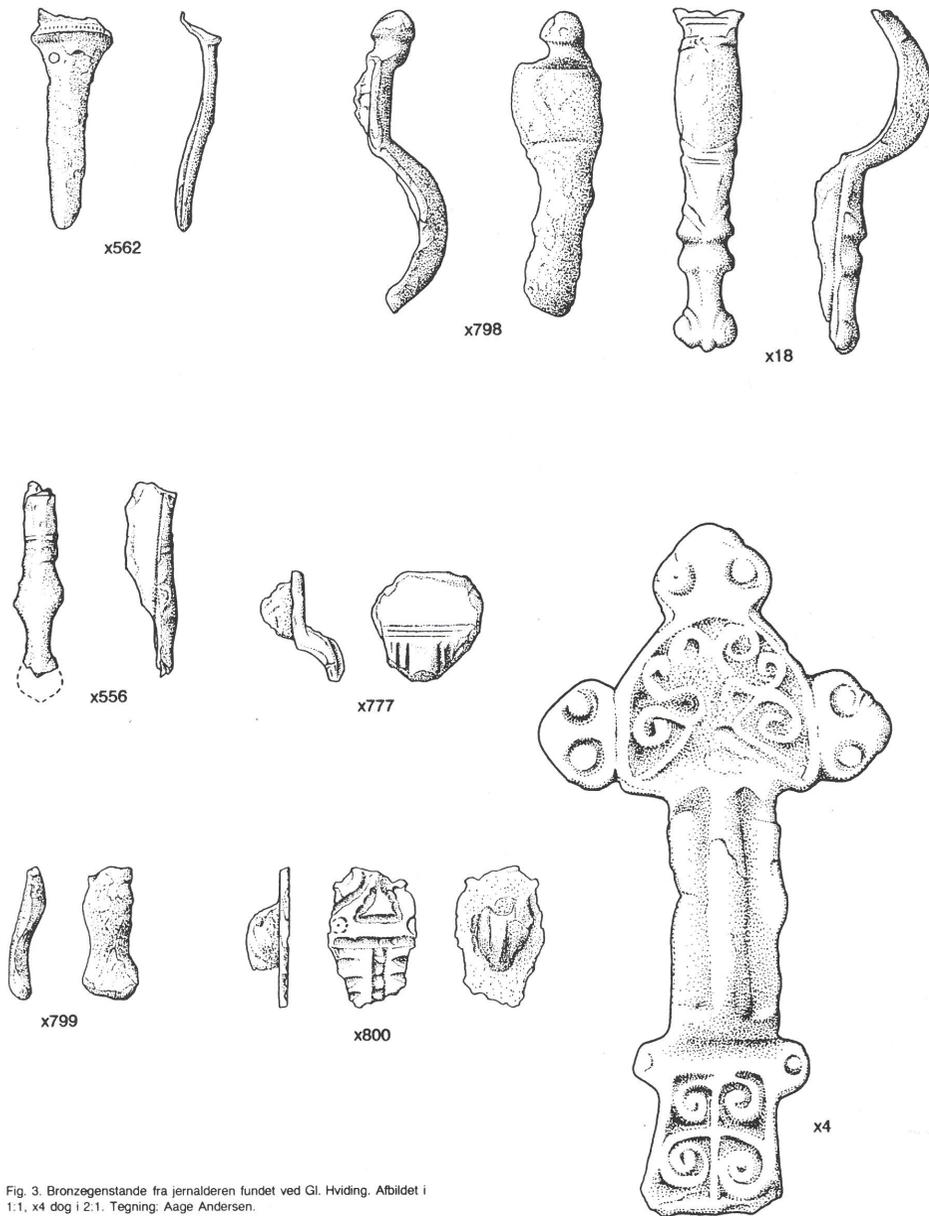

Fig. 3. Bronzegenstande fra jernalderen fundet ved Gl. Hviding. Afbildet i 1:1, x4 dog i 2:1. Tegning: Aage Andersen.

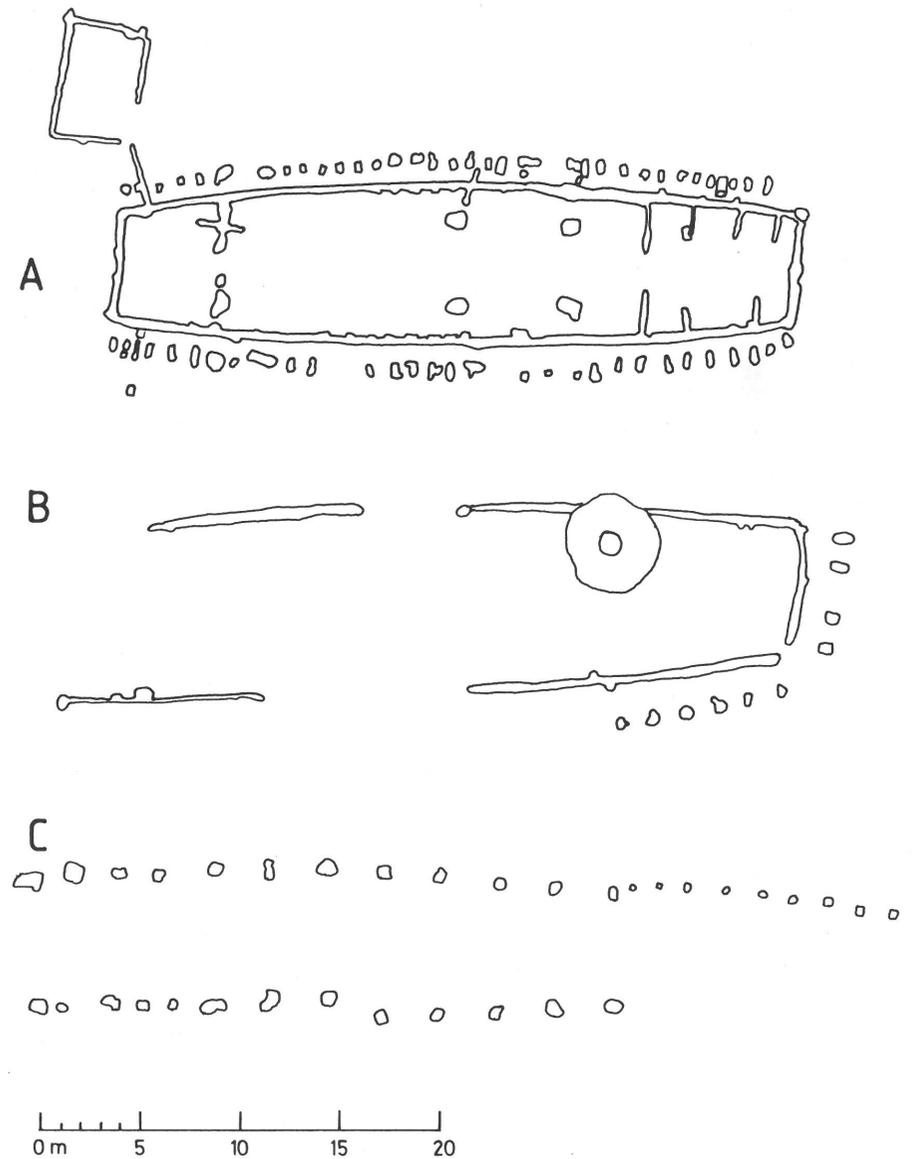

Fig. 4. Gl. Hviding, Storgårdens skiftende hovedbygninger fra ca. 1000 til ca. 1100. Tegning: Børge H. Nielsen.

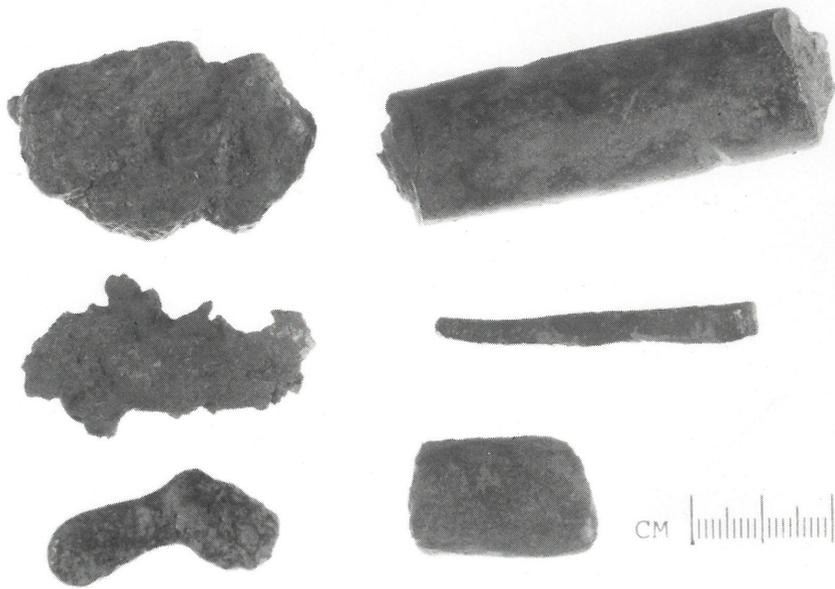

Fig. 5. Bronzeclumper og -barrer fra metalstøberens aktiviteter ved Gl. Hviding. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

tidsrum. Det er derfor muligt, at metalgenstandene stammer fra sønderpløjede grave. Bl.a. er opsamlet dele af fem korsformede fibler (fig. 3:x18, x556, x777, x798 og x799). Mest bemærkelsesværdig er dog en hel bronzefibel (fig. 3:x4). Stykket har en halvcirkulær hovedplade med tre knopformede udvidelser. Fiblen er med sine angelsaksiske træk usædvanlig, og kan på grund af formen og den dybe spiralornamentik på hovedpladen og foden placeres i 5. århundrede. Endelig skal nævnes et fragment af hovedpladen til en bronzefibelfibel (fig. 3:x800). Stykket, der er stempeldekorert, skal dog eventuelt henføres til en sen del af yngre romersk jernalder (4).

Hovedparten af metalfundene stammer fra *vikingetiden* og *den tidlige middelalder*. Dette stemmer overens med, at langt de fleste af de udgravede anlæg tilhører disse perioder. På baggrund af den arkæologiske undersøgelse, der som nævnt har afdækket et areal på ca. 20.000 m², er der påvist bebyggelseskontinuitet fra 8. til 12. århundrede. Det drejer sig om en stor gård, der er flyttet lidt rundt på stedet – dvs. på en landtunge helt ude ved marskkanten.

Den ældste del af gårdens historie er dårligt belyst. Vi kender blot nogle hustomter, et par hegn og enkelte brønde. Sidstnævnte indeholdt dog en del vigtige trægenstande (5).

Omkring år 1000 træder gården imidlertid tydeligere frem i lyset. Hovedbygningen udgøres nu af det tidligere omtalte Trelleborghus (fig. 4:A). Det har været ca. 35 m langt, 8 m bredt midt på og 5,5 m ved gavlene. Fra husets nordvesthjørne udgik et kort hegn, som førte hen til et firkantet anlæg, et udhus eller måske en dyrefold.

I slutningen af 1000-årene finder vi gårdens hovedbygning ca. 100 m længere mod sydvest – kun ganske få meter fra marskkanten. Den er nu næsten 40 m lang og har midt på været 10,5 m bred (fig. 4:B). Til dette imponerende hovedhus har hørt en række økonomi-bygninger, og hele gårdsanlægget har været omgivet af et kraftigt hegn, der har indkredset et areal på ca. 15.000 m². Omkring 1100 erstattes hovedbygningen af et nyt – lidt mindre – hus (fig. 4:C). Fra samme tid er foreløbig udgravet tre til fire økonomi-bygninger.

Fra den efterfølgende periode er undersøgt enkelte hustomter, men disse ligger spredt og giver ikke noget klart billede af gårdens udseende. Omkring 1200 synes bebyggelsen i området at ophøre, og samtidige, vandomrodede aflejringer kunne tyde på, at gården er opgivet på grund af én eller flere stormfloder (6). En del af de højmiddelalderlige detektorfundne metalgenstande er dog yngre. Det kan imidlertid ikke afgøres, om de skal forklares ved en fortsat bebyggelse

Fig. 6. Blyklumper og -barrer fra metalstøberens aktiviteter ved Gl. Hviding. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

på stedet, eller om de f.eks. er bragt til området ved gødskning, hvor en nærliggende gårds mødding er spredt ud på markerne.

Metalfundene kan deles i forskellige grupper. Interessant er en stor mængde bronze- og blygenstande, der vidner om *metalforarbejdning* på stedet (fig. 5 og 6). Det drejer sig især om smelteklumper, der forekommer i et stort antal, og som nævnt ovenfor, kunne en koncentration henføres til en blystøbers værksted i Trelleborghuset. Disse stykker er de eneste fra denne gruppe, der kan dateres, men det er sandsynligt, at hovedparten af dette affald stammer fra vikingetiden eller middelalderen, der dominerer på pladsen i øvrigt. Fund af bronze- og blybarrer viser ligeledes metalhåndværkets tilstedeværelse. Derimod er der hverken gjort fund af støbeforme eller digler, så vores viden om metalhåndværkets karakter er begrænset.

Blygenstande udgør en stor del af metalfundene fra Gl. Hviding (fig. 7 og 8). Gruppen er uensartet, og mange af stykkerne er vanskelige at tolke. Der kan dog ikke herske tvivl om, at det tabletformede stykke (fig. 7:x579) er et vægtlod, da det tilhører en velkendt type. Det samme gælder det lille firkantede lod med affasede hjørner (fig. 7:x802). En lignende funktion må en del af de øvrige genstande på fig. 7 have haft.

Blandt stykkerne findes nogle med et hul i midten. De optræder både i en konisk og skiveformet udformning,

der leder tanken hen på de velkendte tenvægte af ler. Om disse blygenstande har haft samme funktion kan ikke afgøres, men det kan nævnes, at helt tilsvarende stykker fra Dorestad er beskrevet som vægtlodder (7). I ét tilfælde (x563) er hullet udfyldt med en kerne af jern, og dette stykke er det mest nærliggende at tolke som et vægtlod.

Desværre er alle blygenstandene stærkt korroderede, og deres oprindelige vægt kan således ikke beregnes. Det kan derfor ikke afgøres, om der i sin tid har været et fast system bag deres indbyrdes vægt, hvilket ville have været afgørende for deres tolkning.

En enkelt af blygenstandene adskiller sig fra de øvrige ved at veje mere end resten gør tilsammen (fig. 8). Den er skiveformet, har en diameter på 6,1 cm, en tykkelse på 1,8 cm og en vægt på 382 g. På den ene side – åbenbart bagsiden – ses rester af en indstøbt jernråd, og under denne findes en lille figur, der mest af alt minder om et bomærke. Den modsatte side er ornamenteret med en indridset cirkel, mens de øvrige ridser ikke virker tilsigtede. Det er nærliggende at tolke denne tunge blygenstand som et vægtlod. I såfald kan den lille figur på bagsiden enten opfattes som en vægtangivelse eller som ejerens bomærke.

I alt er fundet tre *sølvbarrer* på markerne ved Gl. Hviding (fig. 9). De er fremkommet ved forskellige lejligheder, men alle i det samme område lidt nordost

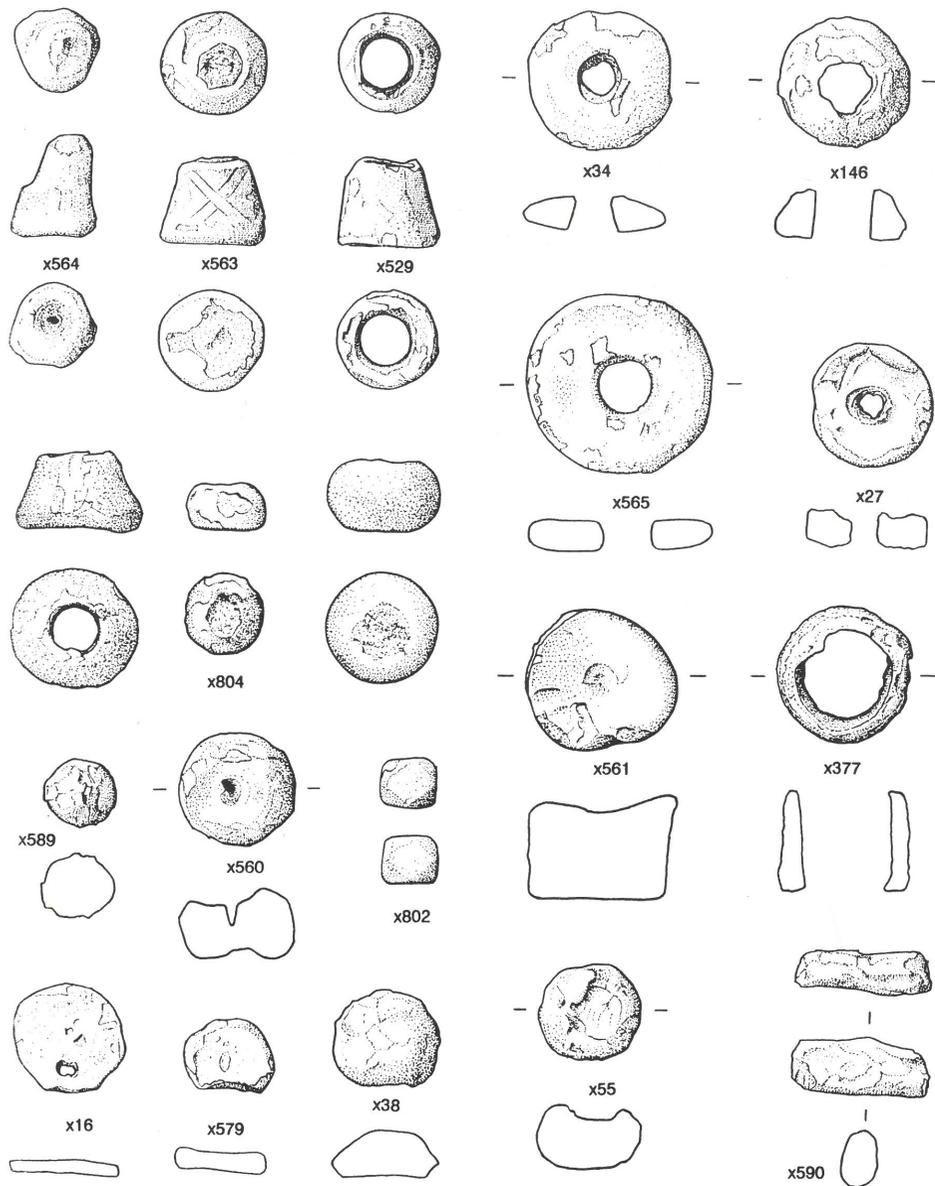

Fig. 7. Forskellige blygenstande fra Gl. Hviding, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

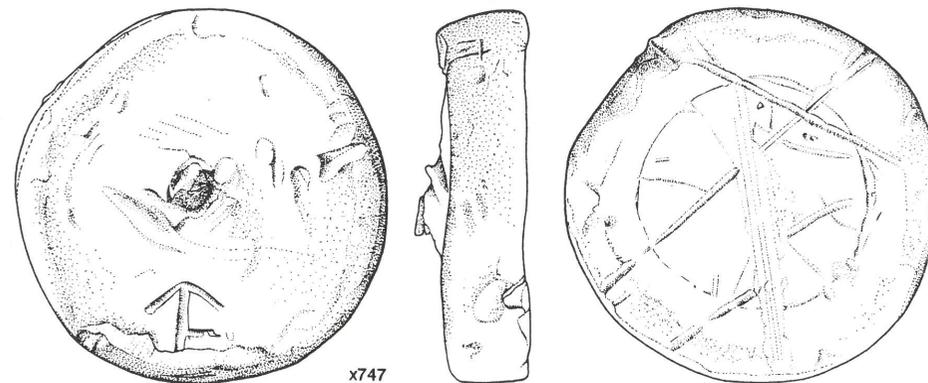

Fig. 8. Vægtlod af bly fra Gl. Hviding, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

Fig. 9. Sølvbarrer fra Gl. Hviding, øverst fra venstre: x567, x383 og x382. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

for Trelleborghuset. Typen er velkendt fra vikingetidens skattefund, men nogen nærmere datering er ikke mulig.

Vender vi nu blikket mod *bronzebestandene* falder en gruppe af små brocher først i øjnene (fig. 10 og 11). De fleste af disse har oprindeligt haft emaljeindlægninger, og på flere ses stadig rester af dette. Ellers må det fremhæves, at gruppen er utrolig uhomogen – således er ingen af stykkerne helt ens. Smykkerne savner dog ikke paralleller, og på fig. 12 ses en række sådanne fra Holland og Tyskland (8).

Brochen x6 (fig. 10 og 11) har sin hovedudbredelse i Østrig og Nordvestjugo-slavien, men forekommer ligeledes spredt i Syd- og Vesttyskland (jf. fig. 12:1) (9). Typen er ikke tidligere fundet i Skandinavien.

Den rektangulære broche (fig. 10 og 11:x13) tilhører en type, der primært forekommer i Holland og det vestlige Tyskland (10). Den er dog tidligere fundet i Skandinavien, bl.a. i Birka (11). Stykket fra Gl. Hviding

Fig. 10. Tre af emaljespænderne fra Gl. Hviding, fra venstre: x6, x13 og x32. x6 har en diameter på 2,5 cm. Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

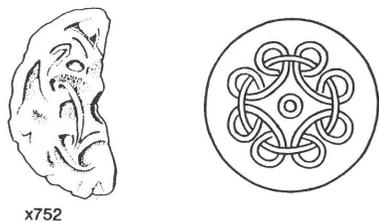
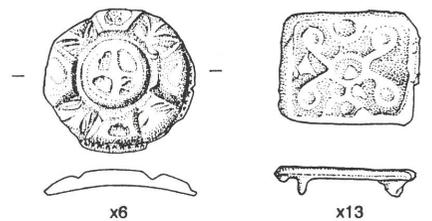
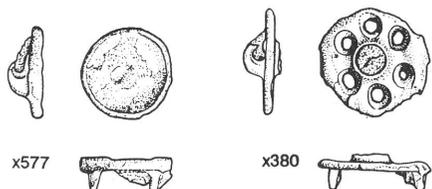
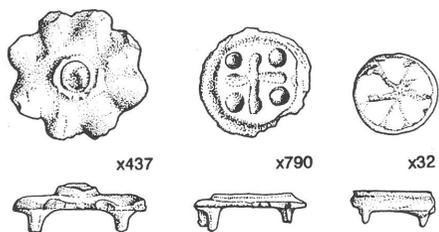

Fig. 11. Et udvalg af brocherne fra Gl. Hviding, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

er på det nærmeste identisk med et eksemplar fra Dötlingen i det nordvestlige Tyskland (jf. fig. 12:2).

Blandt løsfundene fra Schouwen ved Rhinens munding optræder et stort antal cirkulære, skiveformede brocher, hvoraf et lille udvalg ses fig. 12:3-5. Fra Gl. Hviding kendes helt tilsvarende stykker (fig. 11:x380, x437 og x790). Det er næppe tilfældigt, at så mange af detektorfundene fra Gl. Hviding har deres nærmeste paralleller i Nordvesttyskland og Holland, og det må vidne om tætte kontakter til dette område. Ved de senere års øgede brug af metaldetektorer er der i midlertid fremkommet et usædvanligt stort antal metalgenstande fra hele landet, og før der er skabt overblik over dette materiale, kan det ikke afgøres, om fundene fra Gl. Hviding er nærmere tilknyttet Nordvesteuropa end fundene fra det øvrige Danmark.

De omtalte brocher stammer hovedsagelig fra 900- og 1000-årene. Smykket fig. 11:x380 har imidlertid en nær parallel fra en pottemagerovn ved Høllum i Himmerland, hvis produktionstid kan dateres til omkring 1200 (12).

Det halve spænde fig. 11:x752 er nordisk. Typen forekommer især i svenske og danske skattefund og placeres i tidsrummet 950 til 1050 (13).

Materialet fra Gl. Hviding indeholder ligeledes to remenedupper af bronze (fig. 13). Det ornamenterede eksemplar, der har rester af guldindlægning, kan dateres til vikingetiden.

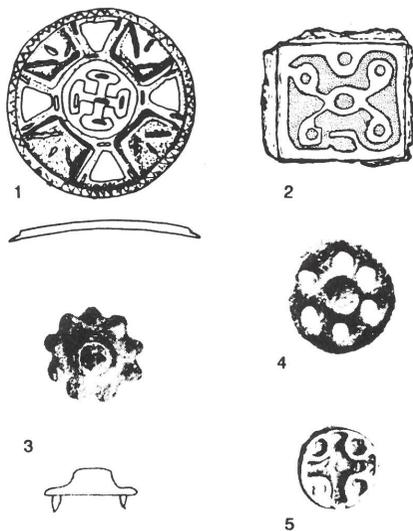

Fig. 12. Brocher fra Holland og det vestlige Tyskland. Efter T. Capelle 1978 og J. Giesler 1980.

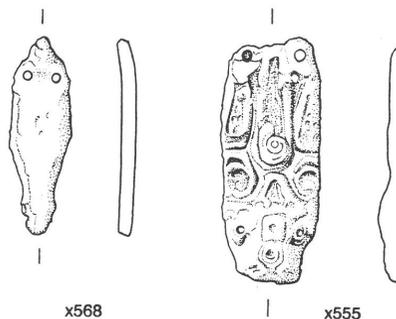

Fig. 13. Remenedupper fra Gl. Hviding, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

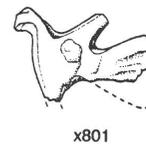
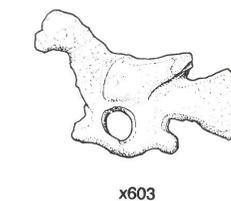

Fig. 14. Fugleformede brocher fra Gl. Hviding, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

De tre fugleformede brocher udgør en bemærkelsesværdig gruppe (fig. 14). Typen optræder af og til i de senere års detektorfund, bl.a. ved Gudme på Fyn (14). Gruppen er temmelig ensartet, og alt efter temperament kan smykkerne opfattes som duer eller rovfugle. Enkelte har dog så veludviklede kløer, at der her må være tale om rovfugle. Af stykkerne fra Gl. Hviding er x789 dekoreret med stempelornamentik, mens x801 har en knopformet udvidelse på brystet. På grund af veldokumenterede fundomstændigheder i Lund kan de fugleformede brocher placeres i 1000-årene (15).

De tre bronzegenstande på fig. 15 er alle fundet i et område umiddelbart nord for Trelleborghuset. Den lille nøgle (x47) er fra vikingetiden, hvor den knyttes til periodens skrin - f.eks. i gravene på Fyrkat (16).

Fig. 15. Forskellige bronzegenstande fra Gl. Hviding, fra venstre: x47, x52 og x566. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

Stykket til højre på fig. 15 (x566) stammer ligeledes fra et skrin, idet det drejer sig om et overfald - dvs. det hængsæled, der forbinder låget med skrinets låsetøj. Den midterste genstand (x52) kan ikke bestemmes, men de to solide stifter på bagsiden antyder, at det må dreje sig om et beslag - måske ligeledes fra et skrin. Stykket er fundet i toppen af en brønd, der er tilkastet i tidlig middelalder.

På fig. 16 ses nogle forskellige bronzegenstande. Længst mod venstre drejer det sig om en lysepibe fra middelalderen (x591). Lyseholderen er velbevaret, og herunder ses rester af skaffet. Tilsvarende lysepiber er

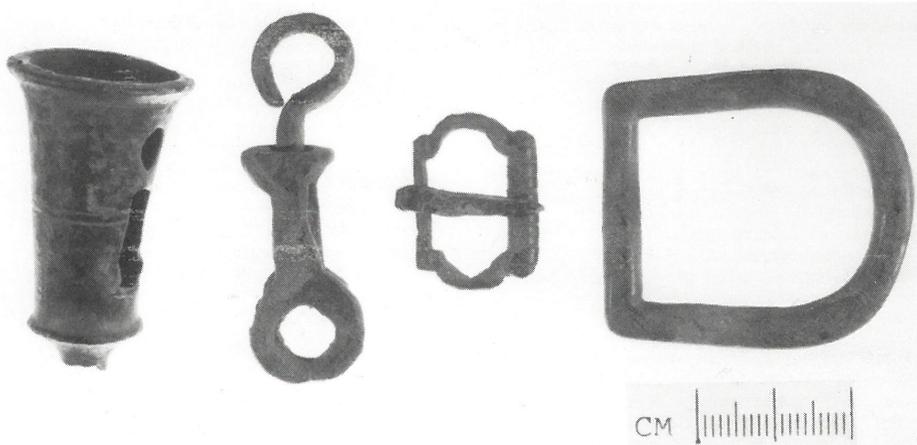

Fig. 16. Bronzegenstande fra Gl. Hviding, fra venstre: x591, x569, x588 og x581. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

bl.a. fundet i Bergen og Lund (17). Til højre herfor ses en svirvel (x569). Stykket kan ikke dateres nærmere, men det har stor lighed med svirvle fra det gravlagte hundekoppel i Ladbykibet, der stammer fra vikingetiden (18). På fig. 16 ses endvidere to bæltespænder (x588 og x581). Det lille spænde kan placeres i midtaldertiden eller måske lidt senere (19). Det store stykke er antagelig fra nyere tid.

Blandt bronzegenstandene forekommer tre endeknopper til knivskafter (fig. 17). Det største stykke (x791) afsluttes i et tydeligt dyrehovede, der slutter ud til den ene side. De to øvrige (x792), der næsten er ens, afsluttes derimod symmetrisk – her i to stærkt stiliserede dyrehoveder. Endeknopperne hører antagelig til den sene middelalder (20).

* * *

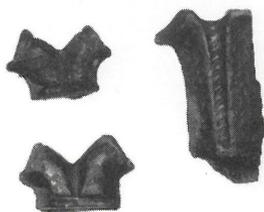

Fig. 17. Endeknopper til knive fra Gl. Hviding, fra venstre: x792 (to stk.) og x791, 1:1. Foto: Munkeatelier.

Det undersøgte område ligger nogle hundrede meter vest for kirken i Gl. Hviding. Kirken havde frem til 1600-årene tvillingtårne i vest, og desuden har der været planer om at gøre den treskibet (21). I dag ligger den ensomt i terrænet, men der må have stået et velhavende samfund bag det imponerende kirkebyggeri. De mange metalfund og det store gårdsanlæg ved marskanten vest for kirken viser, at vi er på sporet af dette samfund.

En af årsagerne til områdets velstand i vikingetiden er uden tvivl, at gårdene har nydt godt af de gode græsningsmuligheder, som marsken gav. Dette kan imidlertid ikke være en tilstrækkelig forklaring, for herved adskiller Gl. Hviding sig jo ikke fra andre marskbebyggelser. Forklaringen ligger nok snarere i, at der også har været knyttet handel til stedet. Ret ud for kirken ligger Hviding Nakke, en sandbanke, som har spillet en stor rolle for skibsfarten på Ribe. Den omtales undertiden som Ribes vigtigste ladeplads i senmiddelalderen og langt ind i 1600-årene (22). Således oplyses det, at der i foråret 1638 ankom 100 skibe til Hviding Nakke i forbindelse med udskibning af stude. Vi ved ikke, hvornår studehandelen som sådan startede, men det er sandsynligt, at de fremmede forbindelser kan være en del af forklaringen på områdets velstand allerede i vikingetiden.

Langs med Vadehavskysten syd for den danske grænse er der påvist en række varftbebyggelser, der har været specialiseret i handel – såkaldte "Langwurtten" (23). Det drejer sig om langstragte varfter, hvor husene har ligget op mod en langsgående gade. Denne bebyggelsesform opstår i 8. eller 9. århundrede og har været i funktion ind i middelalderen. Langvarfternes

økonomi har været baseret på landbrug kombineret med handel.

Den store gård vest for kirken i Gl. Hviding kan ikke direkte sammenlignes med langvarfterne syd for den danske grænse, men det er bemærkelsesværdigt, at der begge steder forekommer bebyggelser, hvor erhvervene landbrug og handel synes kombineret.

Langvarfterne synes at have været selvstændige handelssteder med eget opland (24). Det samme behøver bestemt ikke at have været tilfældet ved Gl. Hviding. Det er nærliggende at forklare denne, eventuelle handelsplads som Ribes forlængede arm. Det kan tænkes, at det drejer sig om Ribe-købmændenes havneplades – et forhold som man lukrede på både i Ribe og ved Gl. Hviding. I betragtning af, at det antagelig var de store jordbesiddere, der stod bag hovedparten handelen i Ribe, kan der meget let have været en direkte forbindelse mellem den store gård ved Gl. Hviding og disse handelsfolk.

Per Kr. Madsen har i dette årsskrift fremsat den hypotese, at Ribes havnefront – Skibbroen – etableres omkring 1200 (25). Det kan ikke udelukkes, at det netop var én af grundene til, at havnepladsen ved Gl. Hviding tilsyneladende blev opgivet på dette tidspunkt. Stedet kan så være taget i anvendelse som handelsplads igen i senmiddelalderen, hvor vi som nævnt ved, at der har været eksporteret stude fra Hviding Nakke (26).

Landsbyen ved Vilslev

På Den antikvariske Samling findes et luffoto, som museumsinspektør Hans Stiesdal fra Nationalmuseet i sommeren 1966 tog sydvest for Vilslev kirke. Det drejer sig om en kornmark ned mod Kongeåen, hvor man i afgrøden kan se et hus med krumme vægge. Vi har derfor været ekstra opmærksomme på dette område under vore flyrekognosceringer de senere år, og i den tørre sommer 1986, hvor iagttagelsesforholdene var usædvanlig gode, genfandt vi huset – og mere end det. På optagelserne fra 1986 ses ikke blot ét hus, men en hel række, der alle ligger med de østvendte gavle ned mod mod et mørkt område. Dette viste sig at være det gamle åleje, som var blevet sløjfet, da man regulerede åen i 1940-erne.

På grundlag af luffotografierne var det en let sag at finde husene, og i 1987 blev der udgravet et område på ca. 5.000 m² – ligeledes her med flittigt brug af metal-detektoren (27). Herved blev hele bebyggelsen – i alt 9 huse – afdækket på én gang (fig. 18). Det drejer sig om tre gårde, der hver består af en hovedbygning med tilhørende stalde og udhuse. De tre gårde er fra samme tid og skal placeres mellem 1050 og 1150.

I forbindelse med undersøgelsen og de efterfølgende detektorrekognosceringer er der fremkommet en del metaloldsager. Mest interessant er en broche dekoreret i Urnesstil (fig. 19:x21). Den blev fundet i væggroften til

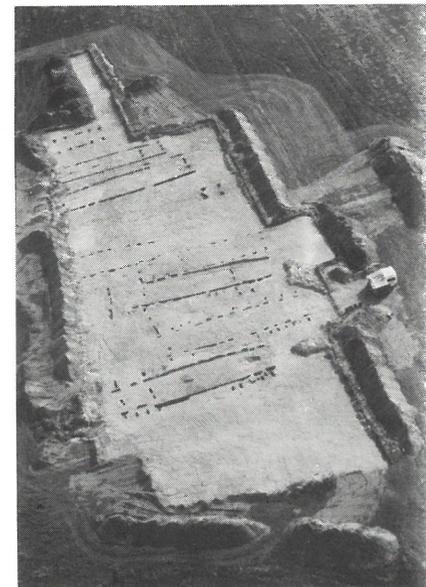
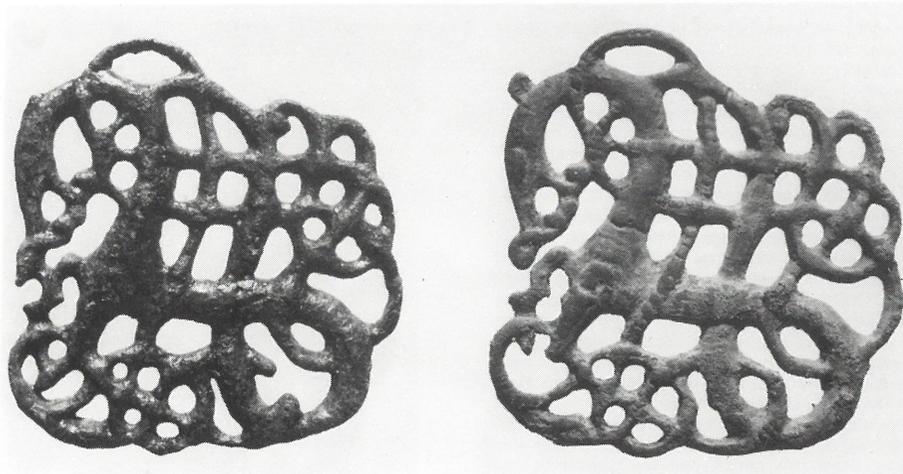

Fig. 18. Flyfoto af det 5000 m² store udgravede område ved Vilslev. Anlæggene er snitgravene, og på grund af den lave sol ses omridset af landsbyens huse tydeligt som skygger på den lyse overflade. Foto: Stig Jensen.

det nordligste hus og må være kommet i jorden, da dette blev sløjfet. Brochen vakte en del opmærksomhed, der yderligere skærpedes, da der få måneder senere dukkede et helt identisk smykke op i Gl. Hviding (fig. 19:x528). Det blev fundet på bunden af en brønd, hvis anlæggelse dendrokronologisk kan dateres til år 1100. Dette bekræfter ovennævnte datering af gårdene ved Vilslev.

Desuden er der i Vilslev fundet endnu et Urnes-spænde, nemlig med metal-detektor (fig. 20). Det er noget mindre og desuden dårligere udført. En del af gennembrydningerne er ikke fremkommet ved støbningen, men må være boret ved efterbearbejdningen af stykket.

På fig. 21 ses to fugleformede brocher fra Vilslev. Den øverste (x150) har stor lighed med tre af brocherne fra Gl. Hviding (fig. 14), men har oprindeligt været mere elegant end disse. Dateringen må ligeledes være 1000-årene, og det samme må gælde den anden fugl fra Vilslev (x149). Denne kigger bagud, og på trods af, at den er dårligt bevaret, kan den henføres til Ringerike-stilen.

Desuden er fundet en lille skiveformet broche (fig. 21:x168). Antagelig har fordybningerne oprindelig været udfyldt med emalje. Det har ikke været muligt at finde nøje paralleller til smykket, men det er i familie med en gruppe af emaljebrocher fundet ved Schouwen i Holland (28).

På fig. 21 ses endvidere et fragment af en bronzestang, der ender i et dyrehovede (x169). Stykkets funktion er uvis, men dets afslutning har stor lighed med et dragehovede fra Lund, der dateres til 1000-årene (29).

Blandt detektorfundene fra Vilslev må et grebende til en nøgle endvidere nævnes (fig. 22a). I Lund er fundet lignende, rhombiske grebender, der her kan dateres til slutningen af 1000-årene (30). Et lignende, noget større stykke, skal antagelig opfattes som et fragment af et bidsel (31).

Storgården og Landsbyen

De udgravede anlæg fra Gl. Hviding og Vilslev er vidt forskellige. I Gl. Hviding er udgravet dele af en storgård, hvis hegn har omkranset mindst 15.000 m². Inden for dette har ligget en imponerende hovedbygning, og hertil har hørt et antal stalde, udhuse og lignende. Dette er vidt forskelligt fra forholdene i Vilslev, hvor en landsby bestående af tre gårde blot dækker et område på 5.000 m². Gårdene har her bestået af et beboelseshus (ca. 22 x 7 m) samt én til to økonombygninger.

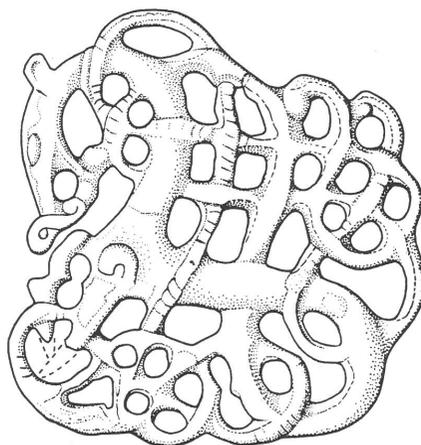

Fig. 19. De to Urnesspænder fra Henholdsvis Vilslev (til venstre, x21) og Gl. Hviding (x528). Gl. Hviding-stykket måler 4,6 cm i bredden. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen, tegning: Aage Andersen.

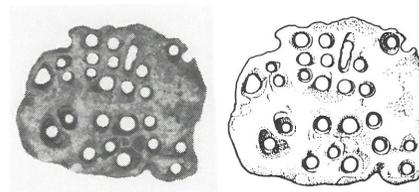

Fig. 20. Urnesspænde fra Vilslev, 1:1. Foto: Munkeatelier, tegning: Aage Andersen.

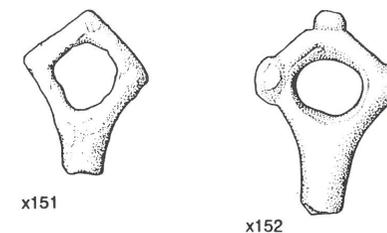

Fig. 22. To nøglegreb af bronze fra Vilslev, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

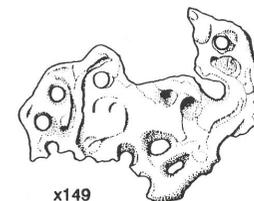
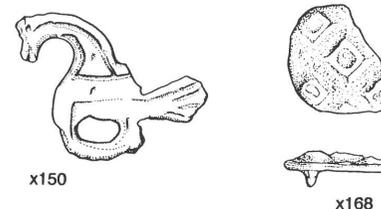
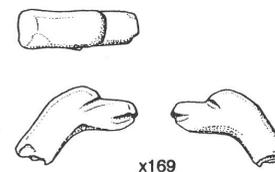

Fig. 21. Forskellige bronzegenstande fra Vilslev, 1:1. Tegning: Aage Andersen.

De to helt ens Urnesspænder (fig. 19) fra Gl. Hviding og Vilslev viser, at de to bebyggelser har eksisteret på samme tid i sidste halvdel af 1000- og begyndelsen af 1100-årene. Vi kan derfor konkludere, at der i dette tidsrum forekommer to vidt forskellige bosættelsesformer på landet – storgården og landsbyen. Dertil skal lægges egentlige byer samt antagelig også andre bosættelsesformer, der blot ikke er så vel belyste. Blandt andet kan det nævnes, at der under de seneste års flyrekognosceringer er påvist et antal enkeltgårde, der bedømt ud fra luftbillederne må være samtidige med gårdene i Vilslev og have samme størrelse som disse (32).

Der er fundet langt flere metalgenstande ved Gl. Hviding end ved Vilslev. Dette kan ikke udelukkende forklares ved, at bebyggelsen ved Gl. Hviding har levet længere, men må også skyldes, at mængden og cirkulationen af sådanne genstande har været større her – samfundet må have været rigere. Dertil skal lægges, at det her – i modsætning til ved Vilslev – var muligt at påvise metalforarbejdning (jf. fig. 5 og 6). Detektorfundene støtter således på bedste måde udgravningsresultaterne og supplerer billedet af de to bebyggelser på en afgørende måde. Der er derfor god grund til fortsat at gøre systematisk brug af metaldetektorer ved kommende arkæologiske undersøgelser.

Noter

1. Udgravningerne er foretaget af Den antikvariske Samling i samarbejde med den arkæologigruppe, der er knyttet til museet. Museumsinspektør Jens Jeppesen, Moesgård, deltog som assistent i begge undersøgelser. De fleste detektorfund er gjort af Jens Lau og Gunnar Larsen, der takkes for deres ihærdige indsats.
2. J.nr. ASR 440. Se S. Jensen 1987a, 1987b og 1987c.
3. S. Jensen 1987d, s. 11f., især fig. 4.
4. U. Lund Hansen 1969.
5. S. Jensen 1987a.
6. Om middelalderens stormfloder se bl.a. M Petersen og H. Rohde 1977.
7. Dorestad 1979, blad 11, nr. 9.
8. T. Capelle 1978.
9. J. Giesler 1978 og 1980.
10. J. Giesler 1978, s. 65.
11. T. Capelle 1978, Taf. 28.
12. J. Kock 1984, s. 13.
13. M. Stenberger 1958, Band I, s. 34.
14. H. Thrane 1987.
15. L. Stenholm 1976, s. 295.
16. E. Roesdahl 1977, s. 115.
17. S. Grieg 1933, fig. 50 og M. Cinthio 1983, s. 145.
18. K. Thorvildsen 1957, s. 52f.
19. T. Capelle 1978, Taf. 11.
20. Se f. eks. N.-K. Liebgott 1979, s. 118.
21. K.J. Krogh 1964.
22. I. Nielsen 1985, s. 40.
23. K. Brandt 1984 og W. Haarmagel 1984.
24. K. Brandt 1984, s. 108.
25. P. Kr. Madsen 1991.
26. I. Nielsen 1985, s. 40.
27. J. nr. ASR491, se S. Jensen 1987a og c.
28. T. Capelle 1978, Taf. 9.
29. A.W. Mårtensson 1972, fig. 20, s. 135.
30. A. Andrén og Th. Nilsson 1976, s. 400. Se endvidere tilsvarende stykker fra London med den samme datering: Medieval Catalogue, s. 135.
31. Jf. et næsten ens stykke fra Randers. H. Mikkelsen 1990, s. 217.
32. F. eks. ved Tved ca 2,5 km øst for Ribe, j. nr. ASR586.

Litteratur

- Andrén, A. og Th. Nilsson 1976. Lås och Nycklar, i: Uppgrävt förflutet för PKbanen i Lund (ed. A. W. Mårtensson), Lund 1976, s. 399-406.
- Brandt, K. 1984. Langwurt, ihre Topographie und ihre Funktion, i: Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an Siedlungen im deutschen Küstengebiet, Band 2, Handelsplätze des frühen und hohen Mittelalters (ed. H. Jankuhn m.fl.), Weinheim 1984, s. 100-113.
- Capelle, T. 1978. Die karolingischen Funde von Schouwen.
- Cinthio, M. 1983. Lampor och ljus i det medeltida Lund, Kulturen 1983, s. 135-148.
- Dorestad, archeologische cahiers, Amersfoort 1979.
- Giesler, J. 1978. Zu einer Gruppe mittelalterlicher Emailscheibenfibeln, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 1978, s. 57-72.
- Giesler, J. 1980. Zur Archäologie des Ostalpenraumes vom 8. bis 11. Jahrhundert, Archäologisches Korrespondenzblatt 1980, s. 83-98.
- Grieg, S. 1933. Middelalderiske Byfund fra Bergen og Oslo, Oslo 1933.
- Haarmagel, W. 1984. Die frühgeschichtliche Handelssiedlung Emden und ihre Entwicklung bis zum mittelalter, i: Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an Siedlungen im deutschen Küstengebiet, Band 2, Handelsplätze des frühen und hohen Mittelalters (ed. H. Jankuhn m.fl.), Weinheim 1984, s. 114-134.
- Hansen, U. Lund 1969. Kvarmløsefundet - en analyse af Sôsdalstilen og dens forudsætninger. Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1969, s. 63-102.
- Jensen, S. 1987a. Gårde fra vikingetiden ved Gl.Hviding og Vilslev. Mark og Montre 1986-87, s. 5-26.
- Jensen, S. 1987b. Hvidings vikinger. SKALK 1987:1, s. 3-8.
- Jensen, S. 1987c. Krumvægshuset. SKALK 1987:6, s. 3-8.
- Jensen, S. 1987d. Pløjelagsarkæologi. Arkæologiske udgravninger i Danmark 1986, s. 9-19.
- Kock, J. 1984. Hellum-Potter, SKALK 1984:3, s. 9-13.
- Krogh, K. J. 1964. De faldt ned midt udi sommeren, SKALK 1964:3.
- Liebgott, N.-K. 1979. Stakhaven. Arkæologiske undersøgelser i senmiddelalderens Dragør, Nationalmuseets Skrifter, Arkæologisk-historisk række Bd. XIX, København 1979.
- Madsen, P. Kr. 1991. Handelskeramik fra middelalderens Grønnegade, By, marsk og geest 2, Årsberetning 1989/1990, Den antikvariske Samling i Ribe 1991.
- Medieval Catalogue, London Museum Catalogues No. 7, London 1954.
- Mikkelsen, H. Vor Frue benediktinernonnekloster i Randers. En munkes- tensbygget kongsgård fra anden halvdel af 1100-tallet? Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1990, s. 179-223.
- Mårtensson, A. W. 1972. Medeltida metallhantverk i Lund, Kulturen 1972, s. 125-150.
- Nielsen, I. 1985. Middelalderbyen Ribe, Århus 1985.
- Petersen, M. og H. Rohde 1977. Sturmflut. Die grossen Fluten an den Küsten Schleswig-Holsteins und in der Elbe, Neumünster 1977.
- Roesdahl, E. 1977. Fyrkat. En jysk vikingeborg II. Oldsagerne og gravpladsen, København 1977.
- Stenberger, M. 1958. Die Schatzfunde Gotlands. Der Wikingerzeit, Band I og II, Uppsala 1958.
- Stenholm, L. 1976. Dråktillbehör och smycken, i: Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund (ed. A.W. Mårtensson), Lund 1976, s. 293-305.
- Thorvildsen, K. Ladbykibet, Nordiske Fortidsminder VI, 1, København 1967.
- Thrane, H. 1987. Das Gudme-Problem und die Gudme-Untersuchung. Frühmittelalterliche Studien 21, 1987, s. 1-48.